

VÝVOJ VÝSKYTU TOXICKÝCH PSYCHÓZ V SOUVISLOSTI S VÝVOJEM UŽÍVÁNÍ PSYCHOAKTIVNÍCH LÁTEK V ČESKÉ REPUBLICE

souborný článek

Irena Semančíková¹
Ondřej Bezdíček¹

¹Neurologická klinika a Centrum
klinických neurověd 1. LF UK a VFN
v Praze

Kontaktní adresa:

doc. Mgr. Ondřej Bezdíček, Ph.D.
Neurologická klinika a Centrum
klinických neurověd
1. LF UK a VFN v Praze
Kateřinská 30
128 20 Praha 2
e-mail: Ondrej.Bezdicek@lf1.cuni.cz

Tento výstup vznikl v rámci
programu Cooperatio,
poskytovaného Univerzitou
Karlovou, vědní oblast psychologie
zdraví, řešeného na 1. lékařské
fakultě Univerzity Karlovy.

SOUHRN

Semančíková I, Bezdíček O. Vývoj výskytu toxických psychóz v souvislosti s vývojem užívání psychoaktivních látek v České republice

Cílem práce je popsat prevalenci toxických psychóz (psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek) na základě údajů Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR a popsat souvislosti s vývojem užívání psychoaktivních látek.

V této studii jsou použita zejména data Ústavu zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS) České republiky, zpracována deskriptivní statistikou do grafů a tabulek a popsána. Studie se zaměřuje na sledované období let 2010 až 2020. Dále jsou popsána data ze Světové zprávy o drogách (United Nations Office on Drugs and Crime, World Drug Report) z roku 2021, Evropské zprávy o drogách 2021 a data z Výroční zprávy o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2019.

Počty pacientů s toxickými psychózami jsou oproti pacientům s diagnózami schizofrenního okruhu nízké – 4% v ambulantní péči, 8% v hospitalizaci (údaje srovnávací počty pacientů s diagnózami toxických psychóz a počty pacientů s diagnózami F20–F29, tj. schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy z roku 2020), nicméně jejich počet neustále narůstá.

Počet hospitalizovaných pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním psychoaktivních látek se od roku 2010 do roku 2020 postupně významně zvyšoval

SUMMARY

Semančíková I, Bezdíček O. The prevalence of substance-induced psychotic disorder in relation to psychoactive substance abuse in the Czech Republic

This article aims to describe the prevalence of toxic psychosis (substance-induced psychotic disorders) based on data from the Institute of Health Information and Statistics of the Czech Republic including the development of psychoactive substances abuse.

This study mainly uses data from the Institute of Health Information and Statistics (ÚZIS) of the Czech Republic, processed by descriptive statistics into graphs and tables and described. The study focuses on the observed period from 2010 to 2020. Moreover, the study discusses data from World Drug Report 2021 issued by the United Nations Office on Drugs and Crime, European Drug Report 2021 and data from the Annual Report on Drug Situation in the Czech Republic in 2019.

The number of patients with toxic psychoses is low compared to patients with schizophrenia spectrum disorders – 4% in outpatient care, 8% in hospitalization (data based on 2020 comparing the number of patients diagnosed with toxic psychoses with the number of patients diagnosed with diagnosis F20–F29, i.e., schizophrenia, schizotypal disorder and delusional disorder), however, their number is constantly increasing.

The number of hospitalized patients with substance-induced psychotic disorder

(v přímém srovnání let 2010 a 2020 počet narostl o 88% u konopí, o 36% u stimulantů, o 90% u polymorfního užívání více drog). Celkový trend je v počtu hospitalizovaných pacientů s toxickou psychózou, kromě diagnózy F105 (psychotická porucha vyvolaná užíváním alkoholu), rostoucí. Zároveň když se zaměříme podrobněji na konkrétní diagnózy v jednotlivých letech, vidíme, že u diagnózy F105 ve sledovaném období dochází k mírnému kolísání a celkově k poklesu, u diagnózy F125 (psychotická porucha vyvolaná užíváním konopí) ve sledovaném období došlo k mírnému nárůstu, u diagnózy F155 (psychotická porucha vyvolaná užíváním stimulantů) přes kolísání ve sledovaném období došlo k celkovému nárůstu a u diagnózy F195 (psychotická porucha vyvolaná užíváním více psychoaktivních látek) přes mírné kolísání ve sledovaném období došlo celkově k výraznému nárůstu.

V psychiatrických ambulancích byl v přímém srovnání let 2010 a 2020 nárůst o 76% u toxické psychózy způsobené více drogami, o 65% u konopných psychóz a o 42% u psychóz vyvolaných stimulanty. Celkový trend je v počtu pacientů léčených v psychiatrických ambulancích s toxickou psychózou kromě diagnózy F105 rostoucí. Zároveň když se zaměříme podrobněji na konkrétní diagnózy v jednotlivých letech, vidíme, že u diagnózy F105 ve sledovaném období dochází celkově k poklesu, u diagnózy F125 ve sledovaném období došlo k mírnému nárůstu, u diagnózy F155 docházelo zpočátku postupně k nárůstu a v druhé části sledovaného období k mírnému poklesu, celkově došlo k nárůstu a u diagnózy F195 docházelo ve sledovaném období zpočátku k velmi výraznému nárůstu, v druhé polovině sledovaného období k mírnému nárůstu.

Prevalence užití konopí a stimulantů v České republice za sledované období kolísá.

Výjimku ze skupiny diagnóz psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek tvoří toxické psychózy vyvolané užíváním alkoholu. Jejich počet za poslední desetiletí významně poklesl. Počet hospitalizovaných pacientů s toxickou psychózou vyvolanou užíváním alkoholu klesl v přímém srovnání let 2011 a 2020 o 39%, počet ambulantně léčených pacientů s toxickou psychózou vyvolanou užíváním alkoholu klesl v přímém srovnání let 2010 a 2020 o 36%. Podobné trendy ve vývoji toxických psychóz naznačují i světové studie.

Závěrem tato studie prevalence toxické psychózy naznačuje významný nárůst

increased significantly from 2010 to 2020 (in a direct comparison of 2010 and 2020 the number increased by 88% for cannabis, 36% for stimulants and by 90% for polysubstance use). The overall trend in the number of hospitalized patients with toxic psychosis, apart from the F105 diagnosis (alcohol-induced psychotic disorder), is increasing. At the same time, when we focus in more detail on specific diagnoses in individual years, the F105 diagnosis fluctuates slightly in the monitored period and overall decreases, while the F125 (cannabis-induced psychotic disorder) diagnosis slightly increases in the monitored period, in the F155 (stimulant-induced psychotic disorder) diagnosis, despite fluctuations in the monitored period, there was an overall increase and in the F195 (multiple drug-induced psychotic disorder) diagnosis, despite a slight fluctuation in the monitored period, there was an overall significant increase.

In psychiatric outpatient clinics, there was a 76% increase in poly-substance-induced psychotic disorder, a 65% increase in cannabis-induced psychotic disorder and a 42% increase in stimulant-induced psychotic disorder in a direct comparison of 2010 and 2020. The overall trend in the number of patients treated in psychiatric outpatient clinics with toxic psychosis, apart from the F105 diagnosis, is increasing. At the same time, if we focus in more detail on specific diagnoses in individual years, we can see that there is an overall decrease in the F105 diagnosis in the monitored period, and in the F125 diagnosis in the monitored period there was a slight increase. With the F155 diagnosis there was a gradual increase and in the second part of the monitored period a slight decrease, overall there was an increase and with the F195 diagnosis there was a very significant increase in the first part of the monitored period, a slight increase in the second half of the monitored period.

The prevalence of cannabis and stimulant use in the Czech Republic fluctuates over the monitored period.

An exception to the group of diagnoses of substance-induced psychotic disorders are toxic psychoses caused by the use of alcohol. Their number has decreased significantly over the last decade. The number of hospitalized patients with alcohol-induced psychotic disorder decreased by 39% in a direct comparison of 2010 and 2020 and the number of outpatients treated with alcohol-induced psychotic disorder decreased by 36% in a direct comparison of

počtu toxických psychóz i přes jejich relativně nízký podíl na etiologii psychóz a kolísavé užívání drog (zejména konopí a stimulantů). Tato zjištění v České republice podtrhují význam budoucího výzkumu diagnostiky a diferenciální psychologie toxických psychóz včetně jejich etiologie.

Klíčová slova: psychóza, abúzus psychoaktivních látek, schizofrenie, prevalence.

2010 and 2020. Similar trends in toxic psychoses are indicated by world studies.

In conclusion, this study of the prevalence of toxic psychosis suggests a significant increase in the number of toxic psychoses despite their relatively low share in the aetiology of psychoses and fluctuating drug use (especially cannabis and stimulants). These findings in the Czech Republic underline the importance of future research on diagnostics and differential psychology of toxic psychoses, including their aetiology.

Key words: psychosis, drug abuse, schizophrenia, prevalence.

ÚVOD

Cílem práce je popsat prevalenci toxických psychóz (psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek) v souvislosti s vývojem užívání psychoaktivních látek na základě údajů Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS).

Počty pacientů s diagnózami psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek jsou dle údajů ÚZIS^{1,2} oproti pacientům s diagnózami schizofrenního okruhu minimální – 4 % v ambulantní péči, 8 % v hospitalizaci (údaje roku 2020 srovnávající počty všech pacientů s diagnózami toxických psychóz a počty pacientů s diagnózami F20–F29, tj. schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy). Zároveň pacienti s psychotickými poruchami vyvolanými užíváním návykových látek tvoří postupně zvyšující se procento léčených pacientů v rámci psychiatrické péče, proto je třeba jim věnovat pozornost.

Toxická psychóza je dle MKN-10 diagnóza F1x.5 s názvem poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek – psychotická porucha, nebo F1x.7, tj. poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek – psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem. Diagnostická kritéria zahrnují nutnost návaznosti rozvoje psychózy v přímém důsledku užití psychoaktivní látky (u F1x.5 v průběhu užívání nebo do dvou týdnů po skončení užívání a u F1x.7 se zpožděním 2 až 6 týdnů po užití dané látky). Psychotické příznaky musejí trvat déle než 48 hodin a trvání poruchy nesmí být delší než 6 měsíců. V psychopatologii toxické psychózy jsou přítomny klasické psychotické fenomény – poruchy vnímání i myšlení, porucha chování i porucha afektů. Hlavní diagnóza je klasifikována podle substance, která se nejvíce podílela na vyvolání psychotického stavu.

Vývoj výroby a užívání psychoaktivních látek

Dle informací UNODC³ z r. 2021 bylo celosvětově za období let 2009–2019 zabaveno desetkrát více stimulantů než za předchozí dekádu. Množství zabavených stimulantů od roku 1998 do roku 2019 neustále roste (z přibližně 20 tun v roce 1998 na 456 tun v roce 2019). V období let 2015–2019 bylo 6 % odhalených výroben metamfetaminů lokalizováno v Evropě, přičemž téměř 90 % z nich bylo v České republice.

V roce 2019 užívalo amfetaminy přibližně 0,5 % globální populace ve věku 15–64 let. Dle informací Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogovou závislost⁴ vyplývá z průzkumů v členských státech Evropské Unie (EU), že v letech 2015–2020 užílo mezi mladými dospělými (15–34 let) amfetaminy v posledním roce 1,4 % populace. Množství amfetaminů a metamfetaminů obsažených v odpadních vodách v Evropě v období let 2011–2020 se téměř zdvojnásobilo. Užívání metamfetaminu je soustředěno zejména do České republiky, ovšem existují signály, že škodlivé užívání se v poslední době rozšiřuje. V České republice se odhaduje škodlivé užívání metamfetaminu u 5,04 obyvatele z 1000 obyvatel, tj. ca 34 600 vysoce rizikových uživatelů.

Dle zprávy UNODC³ celosvětově nejužívanější drogou zůstává konopí. Pěstování konopí v období 2009–2019 celosvětově roste. Česká republika patří mezi 4 největší zdrojové země produkce konopí v západní a střední Evropě.

Od roku 2010 je celosvětově meziroční nárůst prevalence užití konopí téměř 5 %. V roce 2019 téměř 4 % celosvětové populace ve věku 15–64 let užílo alespoň jednou v životě konopí.³ V členských státech EU se odhaduje v roce 2020 počet denních uživatelů konopí průměrně 1,8 % populace ve věku 15–64, přičemž 61 % z nich je mladších 35 let.¹⁰

Dle Mravčíka et al.⁵ v České republice nelegální drogu užílo alespoň jednou v životě celkem 31,9–40,4 % české

populace ve věkové kategorii 15–64 let. Nejčastěji užitou drogou byly konopné látky (25,9–39,1 %), následovala extáze (5,6–6,5 %), halucinogenní houby (4,3–5,7 %), pervitin nebo amfetaminy (1,9–2,7 %) a kokain (1,7–3,4 %). Prevalence užití látky v posledních 12 měsících je u konopných látek 9,4–11,2 % a u pervitinu nebo amfetaminů 0,5–0,6 %.

Vývoj prevalence užití konopí v české populaci ve věku 15–64 let v období let 2011–2019 je kolísavý od 8,9 % v roce 2011 po 9,4 % v roce 2021.⁵ Vývoj prevalence užití pervitinu a amfetaminů v české populaci v období let 2011–2019 je rovněž kolísavý od 1,4 % v roce 2011 přes 2,3 % v roce 2014 po 1,0 % v roce 2021.⁵

METODA

V této studii jsou použita data z ročenky psychiatrické péče vydané Ústavem zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS) České republiky. Ročenku vytváří ÚZIS v rámci projektu „Datová a analytická základna moderního systému péče o duševní zdraví v ČR“. Hlavním zdrojem dat je Národní registr hrazených zdravotních služeb (NRHZ), který je jedním z registrů Národního zdravotnického informačního systému (NZIS). Dále byla použita data ze Světové zprávy o drogách (United Nations Office on Drugs and Crime, World Drug Report) z roku 2021, Evropská zpráva o drogách 2021 vydaná Evropským monitorovacím centrem pro drogy a drogovou závislost a data z Výroční zprávy o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2019 vydávaná Úřadem vlády České republiky.

Prevalence toxických psychóz byla zjištěna z individuálně získaných údajů z Ústavu zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS) České republiky v roce 2022. K popisu prevalence byla užita celoživotní zkušenost s danou substancí.

Data získaná z uvedených zdrojů jsou zpracována deskriptivní statistikou do podoby grafů a tabulek a popsána. Studie je zaměřena na sledované období let 2010 až 2020.

VÝSLEDKY

Vývoj prevalence duševních poruch a poruch chování vyvolaných užíváním psychoaktivních látek (celé skupiny diagnóz F10 a F11–F19)

Psychiatrické ambulance

Počet pacientů léčených v psychiatrických ambulancích pro duševní poruchy způsobené užíváním alkoholu (skupina diagnóz F10) se ve sledovaném období 2010 až 2020 za mírného kolísání celkově snižoval, při přímém porovnání let 2010 a 2020 došlo ke snížení o 1821 osob, tj. o 8 %.¹

Dle údajů ÚZIS¹ v období mezi léty 2010 a 2020 dochází v psychiatrických ambulancích k postupnému nárůstu počtu pacientů s duševními poruchami vyvolanými

užíváním psychoaktivních látek (všechny diagnózy F11–F19), přímý rozdíl mezi léty 2010 a 2020 je 2364 osob, tj. nárůst o 28 %.

Psychiatrické nemocnice

V psychiatrických nemocnicích byl počet pacientů léčených pro duševní poruchy způsobené užíváním alkoholu (skupina diagnóz F10) ve sledovaném období kolísavý. Při přímém porovnání let 2010 a 2020 došlo ke snížení počtu pacientů o 1393 osob, tj. o 19 %.¹

Ve sledovaném období 2010–2020 dochází postupně k nárůstu počtu ukončených hospitalizací pacientů s duševními poruchami vyvolanými užíváním psychoaktivních látek (všechny diagnózy F11–F19), a to celkem při srovnání let 2010 a 2020 o 416 osob, tj. o 12 %.¹

Psychiatrická oddělení nemocnic

Počet pacientů léčených na psychiatrických odděleních nemocnic pro duševní poruchy způsobené užíváním alkoholu (skupina diagnóz F10) byl ve sledovaném období 2010 až 2020 kolísavý. Při přímém porovnání let 2010 a 2020 došlo ke snížení o 19 osob, tj. o 1 %.¹

V průběhu období 2010–2020 dochází v první části k nárůstu a v druhé části období k poklesu počtu ukončených hospitalizací pacientů s duševními poruchami vyvolanými užíváním psychoaktivních látek (všechny diagnózy F11–F19), při srovnání let 2010 a 2020 je celkový nárůst hospitalizací o 7 %, tj. 112.¹

Vývoj prevalence psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek (diagnózy F1x.5, F1x.7)

Psychiatrické hospitalizace

Celkový trend vývoje počtu hospitalizovaných pacientů s diagnózami psychotických poruch vyvolaných užíváním konopí, stimulancií či kombinace více drog je ve sledovaném období 2010–2020 rostoucí (vývoj vykresluje graf 1 a tab. 1). Při pohledu na jednotlivá léta vidíme mírná kolísání, a to zejména v první polovině sledovaného období. Naopak v druhé polovině sledovaného období byly počty spíše vyrovnané. Při globálním pohledu na sledované období je vidět celkový nárůst počtu pacientů. Nejvíce zastoupenými látkami v této skupině diagnóz jsou kombinace více drog, dále stimulancia a konopí.

Počty hospitalizovaných pacientů s diagnózou psychotické poruchy vyvolané užíváním konopí se ve sledovaném období 2010–2020 zvyšují (celkem nárůst 88 % z 66 v roce 2010 na 122 pacientů v roce 2020).² Pro srovnání, v roce 1994 byl počet hospitalizovaných pacientů s diagnózou F125 méně než 10.⁶ Počty hospitalizovaných pacientů s diagnózou psychotické poruchy vyvolané užíváním stimulancií (diagnóza F155) se rovněž ve sledovaném období 2010–2020 zvyšovaly (celkem nárůst 36 % z 192 v roce 2010 na 262 pacientů v roce 2020),² přičemž ve srovnání s rokem 1994 se ukazuje rovněž výrazný nárůst (počet hospitalizovaných pacientů s diagnózou F155 byl tehdy méně než 30).⁶ Při konkrétnějším zaměření na sledovaná léta vidíme, že nejvyšší nárůst počtu pacientů s diagnózou F155 byl do roku 2015, kdy byl počet nejvyšší (310

Tab. 1. Počet hospitalizovaných pacientů dle hlavní diagnózy na pracovištích s odborností Psychiatrie, Dětská a dorostová psychiatrie, Gerontopsychiatrie, Návykové nemoci⁶

Diagnóza	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
F105	0	227	0	217	0	162	191	164	136	143	140
F107	453	455	444	465	445	431	418	403	0	313	0
F125	66	54	62	94	83	74	105	109	117	130	122
F127	5	1	1	0	0	5	5	0	13	5	5
F145	0	1	0	0	1	1	1	0	3	2	2
F155	192	244	280	256	0	310	274	0	258	0	262
F157	0	0	13	30	26	28	30	37	32	23	33
F165	0	0	0	2	1	1	2	2	4	0	0
F167	0	1	0	1	2	0	0	0	0	1	2
F195	255	333	404	402	437	424	476	496	474	0	0
F197	88	0	98	0	0	129	158	166	133	176	150
Celkem	1 059	1 316	1 302	1 467	995	1 565	1 660	1 377	1 170	793	716

Pozn.: Uváděny jsou přímo počty pacientů v jednotlivých letech.

F105 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu psychotická porucha

F107 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F125 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kanabinoidů psychotická porucha

F127 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kanabinoidů psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F145 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kokainu psychotická porucha

F147 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kokainu psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F155 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním stimulantů psychotická porucha

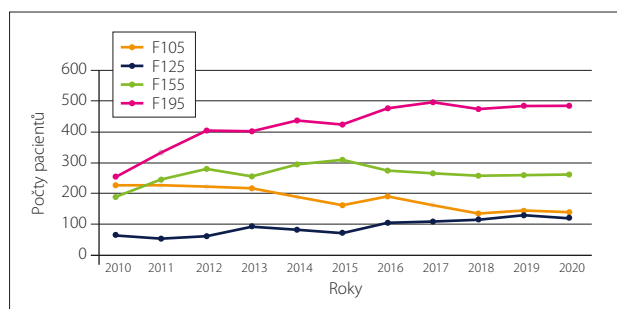
F157 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním stimulantů psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F165 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů psychotická porucha

F167 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F195 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek psychotická porucha

F197 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

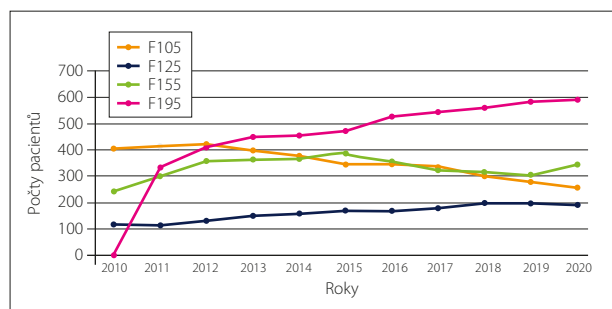
Graf 1. Počty hospitalizovaných pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním psychoaktivních látek

Pozn.: Počty hospitalizovaných pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním psychoaktivních látek v jednotlivých letech – diagnózy F105 (alkohol), F125 (konopí), F155 (stimulancia), F195 (více látek) (ÚZIS, 2022); chybějící data odhadnuta.

lčených pacientů v roce 2015), potom docházelo k mírnému poklesu až k počtu 262 v roce 2020. Počty hospitalizovaných pacientů s diagnózou psychotické poruchy vyvolané užíváním více drog (diagnóza F195) se rovněž ve sledovaném období 2010–2020 zvyšovaly (celkem nárůst o 90 % z 255 v roce 2010 na 485 pacientů v roce 2020),² přičemž nejzásadnější nárůst vidíme v první polovině sledovaného období. Ve srovnání s rokem 1994 se ukazuje ještě výraznější nárůst (počet hospitalizovaných pacientů s diagnózou F195 byl méně než 10).⁶

U diagnózy F105 (psychotické poruchy vyvolané užíváním alkoholu) došlo ve sledovaném období za mírného kolísání celkově postupně k poklesu počtu hospitalizovaných pacientů (pokles o 39 % z 227 v roce 2011 na 140 v roce 2020; pozn.: data za rok 2010 nejsou k dispozici).²

Rovněž k celkovému výraznému nárůstu za sledované období (o 70 % při srovnání let 2010 a 2020) došlo u diagnózy F197 (Reziduální stav a psychotická porucha vyvolaná užíváním kombinace psychoaktivních látek).²

Graf 2. Počty ambulantních pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním psychoaktivních látek

Pozn.: Počty ambulantních pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním psychoaktivních látek v jednotlivých letech – diagnózy F105 (alkohol), F125 (konopí), F155 (stimulancia), F195 (více látek) (ÚZIS, 2022); chybějící data odhadnuta.

Psychiatrické ambulance

Počty pacientů léčených v psychiatrických ambulancích s diagnózami psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek jsou uvedeny v grafu 2 a tab. 2. Celkový trend vývoje počtu ambulantně léčených pacientů je u psychotických poruch vyvolaných užíváním konopí, stimulantů a kombinace více drog rostoucí.

K výraznému nárůstu počtu ambulantních pacientů došlo u diagnóz psychotických poruch vyvolaných užíváním více drog (nárůst o 76 % z 336 v roce 2011 na 591 v roce 2020; pozn.: údaj za rok 2010 chybí). Za sledované období docházelo neustále postupně ke zvyšování počtu pacientů. U psychotických poruch vyvolaných užíváním konopí docházelo rovněž k postupnému zvyšování počtu pacientů (nárůst o 65 % z 116 pacientů v roce 2010 na 191 pacientů v roce 2020). Vývoj počtu pacientů léčených s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním stimulantů (diagnóza F155) byl v první polovině sledovaného období rostoucí, naopak ve druhé polovině sledovaného období

Tab. 2. Počet ambulantních pacientů dle hlavní diagnózy na pracovištích s odborností Psychiatrie, Dětská a dorostová psychiatrie, Gerontopsychiatrie, Návykové nemoci

Diagnóza	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
F105	405	0	422	0	376	345	346	333	300	0	258
F107	835	835	0	0	0	0	0	838	811	0	733
F125	116	112	0	148	0	170	168	176	197	0	191
F127	22	0	0	21	27	0	0	26	0	24	0
F145	3	0	0	2	1	1	3	3	3	0	0
F147	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
F155	241	299	361	0	368	384	0	326	0	304	0
F157	59	65	58	79	0	76	95	97	109	109	99
F165	15	13	11	0	0	10	0	11	13	0	13
F167	3	6	0	0	5	5	4	5	0	5	4
F195	0	336	411	448	455	471	527	0	560	583	591
F197	0	168	149	161	149	0	223	237	0	272	0
Celkem	1 699	1 835	1 412	859	1 381	1 462	1 366	2 052	1 993	1 297	1 889

Pozn.: Uváděny jsou přímo počty pacientů v jednotlivých letech.

F105 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu psychotická porucha

F107 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F125 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kanabinoidů psychotická porucha

F127 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kanabinoidů psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F145 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kokainu psychotická porucha

F147 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kokainu psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F155 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním stimulantů psychotická porucha

F157 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním stimulantů psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F165 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů psychotická porucha

F167 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

F195 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek psychotická porucha

F197 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem

klesající. Celkově při přímém porovnání let 2010 a 2020 došlo u diagnózy F155 k nárůstu, a to o 42 % z 241 pacientů v roce 2010 na 342 v roce 2020.²

Počty ambulantních pacientů s diagnózou psychotických poruch vyvolaných užíváním alkoholu za sledované období klesaly (při srovnání let 2010 a 2020 o 36 % u diagnózy F105, o 12 % u diagnózy F107).⁶

K celkovému nárůstu za sledované období došlo také u diagnózy F197 (Reziduální stav a psychotická porucha vyvolaná užíváním kombinace psychoaktivních látek (celkově o 70 % při srovnání let 2010 a 2020).² Vývoj počtu byl v první polovině sledovaného období kolísavý, ve druhé polovině sledovaného období docházelo k postupnému nárůstu.

DISKUSE

Z údajů vyplývá, že počet hospitalizovaných pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním konopí, stimulantů i více drog se od roku 2010 do roku 2020 celkově výrazně zvýšil. V období let 2010–2020 došlo také k nárůstu počtu ambulantních pacientů, a to nejvíce u psychotických poruch vyvolaných užíváním více drog, dále konopí a stimulantů. Zároveň prevalence užití konopí a stimulantů v České republice za sledované období spíše kolísá, ale neroste. Hospitalizace pacientů s psychotickou poruchou vyvolanou užíváním psychoaktivních látek je v České republice čím dál častější, nárůsty jsou vysoké, a proto je třeba věnovat problematice těchto diagnóz zvýšenou pozornost, a to v rámci jak diagnostického, tak léčebného procesu.

Výjimku ze skupiny diagnóz psychotických poruch vyvolaných užíváním psychoaktivních látek tvoří toxické psychózy vyvolané užíváním alkoholu. Jejich počet za poslední desetiletí výrazně poklesl, a to jak u pacientů hospitalizovaných, tak léčených ambulantně.

Údaje ÚZIS ČR přesvědčivě poukazují na dlouhodobé trendy v počtech léčených pacientů s toxickou psychózou. Nicméně je třeba zohlednit skutečnost, že data ÚZIS ČR uvádějí vždy hlavní diagnózu, pro kterou je pacient ve zdravotnickém zařízení veden. Tato skutečnost také může stát za faktem, že v průběhu let data o výskytu některých diagnóz velmi kolísají, dokonce v některých letech je uveden nulový výskyt. Toxická psychóza může být často uváděna z různých důvodů jako vedlejší diagnóza, což může vést ke zkreslení v uvedených datech. Na základě klinické praxe můžeme uvažovat spíše o vyšším výskytu toxických psychóz, než uvádějí statistická data ÚZIS ČR. Rovněž je třeba kriticky posoudit možnou nejednotnost diagnostiky toxických psychóz v jednotlivých zařízeních. Pro získání přesnějších dat by si problematika výskytu toxických psychóz zasloužila podrobnější sběr dat ve zdravotnických zařízeních v České republice.

Problematikou vývoje hospitalizací pro toxické psychózy v České republice se zabýval také Všeticka,⁶ a to v letech 1994–2011. Přináší data o tom, že při porovnání let 1994 a 2011 došlo u toxických psychóz vyvolaných užíváním konopí, pervitinu a kombinace více drog k desetinásobnému nárůstu počtu hospitalizovaných pacientů. Růstový trend toxických psychóz v České republice je tak velmi dlouhodobý, již od roku 1994.

Studie provedená ve skandinávských zemích v letech 2000 a 2016 uvádí, že v těchto zemích je každoroční

incidence toxických psychóz 9,3–14,1 na 100 000 obyvatel.⁷ Stejně jako v České republice byly nejčastějšími drogami v těchto případech alkohol, konopí, stimulanty a kombinace více drog. Rovněž tato studie potvrzuje stejný trend u toxické psychózy způsobené alkoholem jako v České republice, a to postupný pokles incidence.

Australská studie prokázala, že 22 % pacientů hospitalizovaných v nemocnicích s první psychózou tvoří právě pacienti s psychotickou poruchou vyvolanou více psychoaktivními látkami.⁸

Mezi uživateli metamfetaminu se objevuje toxická psychóza v 15–60 % případů.^{9,10} Studie zaměřující se na uživatele metamfetaminu ve třech australských městech uvádí, že 51 % z nich mělo psychotické příznaky, přičemž 82 % z nich klasifikované jako toxická psychóza a 18 % z nich jako onemocnění schizofrenního okruhu.¹⁰ Asijská studie poukázala na výskyt toxické psychózy u uživatelů více drog v 1,4 % případů.¹¹ Celoživotní prevalence toxické psychózy způsobené užíváním alkoholu u pacientů závislých na alkoholu je dle studie Perälä et al.¹² 0,41 %.

Do uvedených dat také zasahuje přístup k diagnostice toxických psychóz a schizofrenie. Řada pacientů, jejichž potíže byly při první epizodě diagnostikovány jako toxická psychóza vyvolaná užíváním stimulantů, byla později předdiagnostikována na schizofrenii. Studie uvádí, že až u 30 % metamfetaminových psychóz symptomy přetrvávají déle než 6 měsíců po započítání abstinence nebo ústí v chronickou formu psychózy, která trvá více než 6 měsíců.^{13,14} Některé studie tak rozdělují metamfetaminové psychózy na akutní a chronické.¹³ Diagnostický manuál DSM-V stanoví, že každá psychóza trvající více než 6 měsíců by měla být diagnostikována jako schizofrenie,¹³ což vede k tomu, že mezi pacienty s diagnózou schizofrenie mohou být počítáni i pacienti s dlouhotrvajícími či opakovanými toxickými psychózami.

Klinická praxe ukazuje, že lze obtížně odlišit komorbidní abúzus psychoaktivních látek při primární diagnóze schizofrenie od chronifikované toxické psychózy.

Jasnou klasifikaci psychózy komplikuje také fakt, že řada uživatelů drog nezačne po stanovení diagnózy toxické psychózy abstinovat, a tak podporuje opakovaná vzplanutí psychotických příznaků. Diagnostické kritérium odeznění příznaků toxické psychózy do 6 měsíců tak není možné ověřit. Existuje tedy nejistota ohledně diagnostiky schizofrenie versus reziduálního stavu a psychotické poruchy vyvolané užíváním psychoaktivních látek (diagnóza dle MKN-10 F1x.7). V některých studiích je tak navrhováno, aby chronická forma toxické psychózy byla odlišována jako separátní diagnóza mimo schizofrenii.¹³

Australská studie zaměřující se na odlišení metamfetaminové psychózy od onemocnění schizofrenního okruhu uvádí, že akutní formu metamfetaminové psychózy je možné od schizofrenie dobře odlišit (schizofrenie je spojena se závažnou poruchou myšlení, negativní symptomatikou a kognitivními deficity, zatímco akutní metamfetaminová psychóza s častými vizuálními a taktilními halucinacemi). Na druhé straně chronická forma toxické psychózy může být klinicky nerozpoznatelná od onemocnění schizofrenního okruhu.¹³

ZÁVĚR

Tato studie prevalence toxické psychózy naznačuje několik významných poznatků. V posledních třech dekadách došlo k výraznému nárůstu počtu toxických psychóz. Tento nárůst je vázán na enormní nárůst výroby a spotřeby drog s potenciálně psychotickými účinky. Zároveň u déletrvajících či opakovaných toxických psychóz existuje diagnostická nejistota, zda je klasifikovat jako chronické toxické psychózy či schizofrenii. Přitom právě etiologie a charakter psychózy jsou důležité skutečnosti pro vedení léčby. Tato zjištění v České republice podtrhují význam budoucího výzkumu diagnostiky a diferenciální psychologie toxických psychóz včetně jejich etiologie.

Poznámka

Příspěvek byl vypracován na základě údajů ÚZIS ČR jako souhrnná prezentace statistických dat s diskusí.

LITERATURA

1. ÚZIS ČR, Psychiatrická péče 2020. ÚZIS ČR 2021.
2. ÚZIS ČR 2022.
3. United Nations Office on Drugs and Crime, World Drug Report. United Nations Publication 2021; Sales No. E.21.XI.8.
4. Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost. Evropská zpráva o drogách 2021: Trendy a vývoj. Úřad pro publikace Evropské unie, Lucemburk 2021.
5. Mravčík V, Chomynová P, Grohmannová K et al. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2019 [Annual Report on Drug Situation in the Czech Republic in 2019]. Praha: Úřad vlády České republiky 2020.
6. Všetická J. Souvislosti mezi užíváním pervitinu a marihuany, toxickými psychózami a schizofrenií. Česká a Slovenská Psychiatrie 2014; 110 (2).
7. Rognli EB, Taipale H, Hjorthøj C et al. Annual incidence of substance-induced psychoses in Scandinavia from 2000 to 2016. Psychol Med 2022; 1–10.
8. ara G, Burgess P, Malhi GS et al. Differences in associations between cannabis and stimulant disorders in first admission psychosis. Schizophr Res 2013; 147 (2–3): 216–222.
9. Arunogiri S, Verdejo-Garcia A, McKetin R et al. Emotion Recognition and Impulsive Choice in Relation to Methamphetamine Use and Psychosis Symptoms. Front Psychiatry 2019; 10: 889.
10. Hides L, Dawe S, McKetin R et al. Primary and substance-induced psychotic disorders in methamphetamine users. Psychiatry Res 2015; 226 (1): 91–96.
11. Aggarwal M, Banerjee A, Singh SM et al. Substance-induced psychotic disorders: 13-Year data from a de-addiction centre and their clinical implications. Asian J Psychiatr 2012; 5 (3): 220–224.
12. Perälä J, Kuoppasalmi K, Pirkola S et al. Alcohol-induced psychotic disorder and delirium in the general population. Br J Psychiatry 2010; 197 (3): 200–206.
13. Wearne TA, Cornish JL. A Comparison of Methamphetamine-Induced Psychosis and Schizophrenia: A Review of Positive, Negative, and Cognitive Symptomatology. Front Psychiatry 2018; 9: 491.
14. Hajebi A, Amini H, Kashani L et al. Twelve-month course and outcome of methamphetamine-induced psychosis compared with first episode primary psychotic disorders. Early Interv Psychiatry 2016; 12 (5): 928–934.